

Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Akran Danışmanlığı Programı İçin İhtiyaç Taraması Çalışması

Mine Aladağ*, Esin Tezer**

Öz

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerine yönelik geliştirilecek olan akran danışmanlığı programının planlanmasına temel oluşturması için bir ihtiyaç taraması çalışması yapmaktır. Çalışmanın örneklemini 2003-2004 öğretim yılının bahar döneminde Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin farklı bölüm ve programlarına devam etmekte olan öğrenciler arasından seçkisiz katmanlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 316 öğrenci (168 kız, 148 erkek) oluşturmuştur. Çalışmada öğrencilerin akran danışmanlığı programı ile ilgili ihtiyaçlarını, beklentilerini ve tepkilerini anlamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen İhtiyaç Taraması Anketi kullanılmıştır. Bulgular, öğrencilerin yardım alabilecekleri kişiler arasında akran danışmanını seçtiklerini; hem yönlendirici olmayan (empatik tepkiler) hem de yönlendirici olan yardım biçimlerini (araçsal tepkiler) tercih ettiklerini; programın yararına inandıklarını; programa başvurma eğilimi gösterdiklerini ve programın onların mesleki, akademik ve kişilerarası ilişkiler konusundaki sorunlarına odaklanmasını istediklerini göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Akran Danışmanlığı Programı, İhtiyaç Taraması, Üniversite Öğrencileri

*Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, mine.aladag@ege.edu.tr

**Prof. Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, esin@metu.edu.tr

Need Assessment Study For A Peer Helping Program For University Students

Abstract

The purpose of this study was to conduct a need assessment study to provide a base for planning peer helping program (developed) for university students. The sample of the study was composed of 316 (168 females, 148 males) students selected among students from different departments and programs of Ege University, Faculty of Education by using random stratified sampling procedure in the spring semester of 2003-2004 academic year. A Need Assessment Questionnaire developed by the researcher was used for the purpose of understanding needs, expectations and reactions of the students about peer helping program. Results indicated that students preferred peer helpers among other helping agents; they preferred both non-directive helping styles (empathic responses) and directive helping styles (instrumental responses); they seemed to believe the helpfulness of the program; they tended to apply to the program; and they wanted the program to concentrate on their career, academic, and interpersonal relationships concerns.

Key Words: *Peer Helping Program, Need Assesment, University Students*

GİRİŞ

Yaşam boyu gelişim sürecinde, her gelişim dönemi ve geçiş evresinin dışardan yardım ve destek alınarak güçlendirilebileceği bilinmektedir (Brammer ve MacDonald, 1999). Bu süreç içinde akranlar, bir başka deyişle arkadaşlar, kişilerin yaşamındaki en etkili yardım ve destek kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Kişiler sıkıntıları olduğunda aileleri ya da uzmanlarla konuşmak yerine, genellikle arkadaşlarıyla konuşmayı tercih etmektedirler (Myrick ve Folk, 1999). Ayrıca, sadece sıkıntılı zamanlarda değil, karşılıklı güvensizliklerin ve korkuların paylaşıldığı zamanlarda da arkadaşlar yaşadıklarının “normal” olduğunu veya yaşadıklarında “utanılacak” birşeyler olmadığını keşfederler. Arkadaşların kişisel, sosyal veya ahlaki konulardaki karşılıklı paylaşımları onların kişisel ve sosyal gelişimini sağlar. Bu gelişim yardımın doğal ve önemli bir sonucu olarak düşünülmektedir (Turner, 1999). Üniversite yaşamında aileden bağımsızlaşmaya başlayan gençler içinde akran grupları çok önemlidir (Santrock, 1997). Benzer yaşantıları paylaşan gençler, birbirlerini daha iyi anlayabileceklerini ve birbirlerine daha çok yardımcı olabileceklerini düşünürler. Bu nedenle aynı zamanda akran grupları gençler için önemli bir sosyal destek kaynağıdır (Myrick ve Folk, 1999). Bu görüşe bağlı olarak geliştirilen akran danışmanlığının en temel dayanağını, “yaşam boyu gelişim süreci içinde arkadaşların rolü” olarak kabul etmek mümkündür.

Psikolojik danışma alanındaki profesyoneller, arkadaşlar arasındaki bu doğal bağın yararlarını keşfederken aynı zamanda bu doğal yardım kaynağının kullanılmadığının da farkına varmışlardır (Varenhorst, 2002). Böylece akran danışmanlığı, birçok bireyin kendi yaşam deneyimleri sonucu yardım etme ile ilgili doğal bir kapasiteye sahip olduğu yönündeki görüşten hareketle ortaya çıkmıştır. Akran danışmanlığı alanında yapılan araştırmalar, akran danışmanlığı kapsamında gerekli olan yardım etme becerilerinin, bu kişilere öğretilebileceği ve eğer bu kişiler varolan doğal yardım yeteneklerine ek olarak temel yardım etme becerileri konusunda eğitim alırlarsa yardım etme konusunda daha etkili olabilecekleri görüşlerini destekleyen bulguları ortaya koymuştur (Carkhuff, Pierce ve Cannon, 1980; Brammer ve MacDonald, 1999). Bu temelden yola çıkarak akran danışmanlığı ile (a) belirli ölçütlere göre seçilen akran danışmanların aldıkları eğitim sonrasında yapılandırılmış bir ortam içinde akranlarına yardımcı olmalarını sağlamak, (b) akran yardımına ihtiyacı olan kişilere bu konuda eğitim almış akranlarından yardım alma fırsatı sunmak ve (c) akran danışmanlığı ilişkileri ile hem akran danışman hem de akran danışan olan kişilerin kişisel gelişimlerini artırmak ve böylece doğal insan kaynağının etkili bir yardım kaynağı olarak kullanılması amaçlanmaktadır (Rosenroll ve Dey, 1990; NAPP, 2001). Bu düşünceden hareketle 1960'lı yıllarda Amerika'da üniversitelerde akran danışmanlığı programları başlatılmıştır

(Varenhorst, 2002). Önceleri eğitim kurumlarında, öğrencilerin sadece akademik konularda diğer öğrencilere yardım etmesi için başlatılan akran danışmanlığı, 1980'li yıllarda akademik konuların yanı sıra kişisel gelişim ve kişilerarası ilişkiler gibi konuları da kapsamaya başlamıştır (Downe, Altmann ve Nysetvold, 1986).

Akran danışmanlığı, kişisel, sosyal ve akademik konularda akranlarına yardım etmeleri için seçilen öğrencilerin başka bir deyişle, akran danışmanların, yardım becerileriyle ilgili eğitim gördükleri ve eğitim sonrasında sundukları yardımla ilgili süpervizyon aldıkları bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Myrick, Highland ve Sabella, 1995). Belli ölçütlere göre seçilerek temel yardım becerilerinin öğretildiği eğitim programına katılan ve eğitim sonrasında akran danışmanlığı hizmetini sunanlara "akran danışman", bu hizmetten yararlananlara da "akran danışan" denmektedir. Akran danışmanlığı yoluyla akran danışmanlar akranlarına onların düşünce ve duygularını anlamalarını sağlama, yaşadıkları sorunun çözümüne yönelik alternatifleri açığa çıkarma, onlara destekleyici bir ilişki sunma ve onların kendi çözümlerini bulmalarını kolaylaştırma amacıyla yardımcı olmaya çalışmaktadır (Myrick, Highland ve Sabella, 1995). Aldıkları eğitim ve süpervizyon yoluyla akran danışmanlar akranlarına farklı biçimlerde yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu konudaki önerilerden bazıları şunlardır: a) dinlemek ve anlamak, b) arkadaşlık etmek ve destek olmak, c) karar verme ve problem çözme sürecinde destek olmak (decision making/ problem solving assistance) d) öğreticilik (tutoring) ve akademik yardım, e) akademik, mesleki ve sağlıkla ilgili konularda bilgilendirmek, f) oryantasyonu sağlamak, g) daha küçükler için model olmak, h) arabuluculuk yapmak ve çatışma çözmek, i) gerektiğinde bir uzmana yönlendirmek (Tindall, 1995). Akran danışmanlığı farklı biçimlerde (örneğin, akran desteği, akran arabuluculuğu, akran eğitimi, akran lideri gibi), farklı mekanlarda (örneğin, okullar, üniversiteler, hastaneler ve işyerleri gibi) ve farklı yaş gruplarına (örneğin, çocuklar, ergenler, yetişkinler ve yaşlılar gibi) yönelik olarak sunulmaktadır (Bratter ve Freeman, 1990; Sprinthall ve Hall, 1992; Morey, Miller, Rosen ve Fulton, 1993; Myrick, Highland ve Sabella, 1995; Sawyer ve Pinciario, 1997). Ancak Akran Danışmanlığı ile ilgili olarak Amerika ve Kanada'da kurulan iki dernek (National Association of Peer Programs-NAPP ve Peer Resources-PR), akran danışmanlığını tanımlarken akran danışmanlığı ile profesyonel anlamda tanımlanan bir psikolojik danışmandan söz edilmediğini önemle vurgulamaktadır. Eğitim alan öğrencilerin birer amatör terapist ya da psikolojik danışman olmadıklarını, yardım meslekleri ile ilgili eğitim alan ve uzmanlaşan profesyonellerin yerini alamayacaklarını ama onların sunduğu psikolojik yardım hizmetlerinin bir parçası olabileceklerini belirtmektedir.

Akran danışmanlığı programı genel olarak akran danışmanların seçilmesini, akran danışmanlığı eğitiminin verilmesini, eğitim sonrası akran danışmanlığı hizmetlerinin sunulmasını, sunulan hizmetle ilgili süpervizyon verilmesini kapsayan yapılandırılmış bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Tindall, 1995). Akran danışmanlığı programlarının daha nitelikli bir şekilde yürütülebilmesi için hem NAPP hem de PR bağımsız olarak akran danışmanlığı programları ile ilgili standartlar oluşturmuştur. NAPP'ın belirlediği standartlara göre akran danışmanlığı programları (1) programın planlanması (ihtiyaç taraması, gerekçe ve amaçların belirlenmesi, eğitim programının geliştirilmesi ve program için yönetimden destek alınması), (2) programın uygulanması (akran danışmanların seçilmesi ve eğitilmesi, akran danışmanlığı hizmetlerinin sunulması ve süpervizyon verilmesi), (3) programın devamlılığının sağlanması (programın değerlendirilmesi ve uzun süreli bir planlamanın yapılması) olmak üzere üç temel aşamadan oluşmaktadır.

Araştırmacılar akran danışmanlığının öğrencilerin psikolojik danışma servislerine erişimlerini kolaylaştırma, psikolojik danışmanlarla öğrenciler arasında bir köprü oluşturma ve bu sayede daha çok öğrenciye ulaşabilme gibi yararları olduğunu belirtmektedir (Rockwell ve Dustin, 1979; Downe, Altman ve Nysevold, 1986). Bununla birlikte uygun bir şekilde planlanıp uygulandığında akran danışmanlığı programlarının öğrencilerin gelişmelerine fırsat yaratma ve problemlerinin üstesinden gelmek için onlara yeni başetme yolları öğretme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Foster-Harrison, 1995). Ayrıca akran danışmanlığının, gençlerin benlik saygılarını ve iletişim becerilerini artırdığı (Wassef ve Mason, 1996), yalnızlıklarını azalttığı (Rasain ve Williams, 1999), akademik gelişmelerini ve kişisel başarılarını desteklediği (Black, Tobler ve Sciacca, 1998), kişilerarası ilişkilerde farkındalıklarını ve iç kontrol odaklarını geliştirdiği (Sprinthall ve Hall, 1992) ve kendilerine güvenlerini artırdığı ortaya konmuştur.

Ancak, akran danışmanlığının yukarıda bahsedilen güçlü yanları ve yararları yanında eleştirilen bazı yanları da bulunmaktadır. Akran danışmanlığı uygulamalarına bakıldığında programların nitelikli ve etkili bir şekilde yürütülmesi için izlenmesi gereken aşamalar ve standartlara uyulmamasından kaynaklı problemler yaşandığı ve bu durumun programların etkililiğinin eleştirilmesine yol açtığı da görülmektedir. Bu konuda yapılan en büyük eleştiri, akran danışmanlığı programlarının etkililiğine ilişkin çok az çalışma yapılmış olmasıdır. Bu bağlamda yapılan eleştiriler; (a) programların ağırlıklı olarak nitel çalışmalarla değerlendirilmesi (Steinbauer, 1998), (b) genelde programı yürüten kişilerin kişisel deneyimleri doğrultusunda programın kullanımına ve etkililiğine ilişkin anekdotların belirtilmesi (Morey ve ark., 1993), (c) baştan programın ölçülebilir amaçları belirlenmediği için formal bir

değerlendirmenin yapılmaması ve programdan yararlanan kişiler üzerindeki etkisine bakılmaması (Ender ve Winston, 1984, akt. Fennell, 1993), (d) program uygulamaya konulmadan önce ihtiyaç taraması çalışmasının yapılmaması ve programı değerlendirmek için daha çok subjektif yorumların kullanılmasıdır (Downe, Altman ve Nysetvold, 1986). Ayrıca, akran danışmanlığı literatürü incelendiğinde akran danışmanlığı programları, a) eğitim programlarının içerik ve niteliğinin belirgin olmaması, b) akran danışmanlarının rol ve sınırlarının açık olmaması, c) programları yürüten kişilerin bu konuda gerekli eğitim, deneyim ve özelliklere sahip olmamaları ve d) hizmetle ilgili verilen süpervizyonun yeterli olmaması konusunda eleştirilmektedir (Downe ve ark., 1986; Fennell, 1993; Morey ve ark., 1993; Lewis ve Lewis, 1996; Black, Tobler ve Sciacca, 1998; Myrick ve Folk, 1999). NAPP yukarıda bahsedilen problemlerin belirlenen standartlara uyulmamasından kaynaklandığını, akran danışmanlığı programlarının ancak belirlenen standartlara, etik ilke ve kurallara bağlı kalınarak uygulandığında etkili olacağını önemle vurgulamaktadır. Yapılan çalışmalar NAPP tarafından belirlenen standartlara bağlı kalınarak uygulanan akran danışmanlığı programlarının daha etkili olduklarını ortaya koymaktadır (Black, Tobler ve Sciacca, 1998).

Ülkemizde de bazı üniversitelerde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamında akran danışmanlığı programları yürütülmektedir (Örneğin Boğaziçi Üniversitesi Akran Rehberliği Programı, Beykent Üniversitesi Akran Danışmanlığı Programı ve Koç Üniversitesi Akran Destek Programı). Bu programların üniversiteye uyum konusunda yapılan oryantasyon çalışmaları kapsamında daha çok kullanıldığı görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin farklı alanlarda gelişimlerini kolaylaştırmak için, belirlenen standartlar temel alınarak etkili bir şekilde yapılandırılmış bir akran danışmanlığı programının yararlı olacağı söylenebilir. Bu bağlamda bu çalışmanın en temel amacı, NAPP tarafından belirlenen standartlar temel alınarak üniversite öğrencilerine yönelik bir akran danışmanlığı programı geliştirmektir. Bu amaçla üç aşamadan oluşan (programın planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi) bir çalışma yürütülmüştür (Aladağ, 2005). Bu makalede de çalışmanın ilk aşaması kapsamında yer alan ihtiyaç taraması ve sonuçları ele alınmıştır. İhtiyaç taraması sonucunda elde edilen bilgilerin başta akran danışmanlığı programının gerekçe ve amaçlarının belirlenmesi olmak üzere hem akran danışmanların eğitim programının hem de akran danışmanlığı hizmetinin yapılandırılmasında önemli bir temel oluşturacağı düşünülmüştür. Öncelikle Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerine yönelik olarak uygulanacak akran danışmanlığı programının planlanması kapsamında yürütülen bu ihtiyaç taraması çalışmasında üniversite öğrencilerinin akran danışmanlığına ilişkin ihtiyaçlarının neler olduğunu anlamak için şu temel sorulara yanıt aranmıştır;

1. Öğrencilerin yardım alabilecekleri kişiler arasından akran danışmanına yönelik tercihleri nedir?
2. Öğrencilerin yardım alırken tercih edecekleri yardım biçimleri nelerdir?
3. Öğrencilerin akran danışmanlığı programına yönelik tepkileri nelerdir?
 - a. Programın yararına olan inançları nelerdir?
 - b. Programa ne derecede başvurmak isterler?
 - c. Programdan yardım alsalar hangi konu alanlarında yardım almayı isterler?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmada üniversite öğrencilerinin akran danışmanlığı programı ile ilgili ihtiyaçlarını, beklentilerini ve tepkilerini anlamak amacıyla betimsel bir yöntem kullanılmıştır.

Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini 2003-2004 öğretim yılının bahar döneminde, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin farklı bölüm ve programlarına devam etmekte olan öğrenciler arasından seçkisiz katmanlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 316 öğrenci (168 kız, 148 erkek) oluşturmuştur. Öğrencilerin, bölüm/program, sınıf ve cinsiyete göre dağılımları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılar

Bölüm/Program	Sınıf	Cinsiyet		Toplam
		Kız	Erkek	
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	I	13	19	32
	II	14	16	30
	III	8	8	16
	Toplam	35	43	78
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	I	14	23	37
	II	16	22	38
	III	5	25	35
	IV	3	10	13
	Toplam	38	80	118
Sınıf Öğretmenliği	I	24	7	31
	II	20	11	31
	III	16	3	19
	Toplam	60	21	81
Okulöncesi Öğretmenliği	I	7	-	7
	II	28	4	32
	Toplam	35	4	39
Toplam		168	148	316

Veri Toplama Araçları

Çalışmada öğrencilerin akran danışmanlığı programı ile ilgili ihtiyaçlarını, beklentilerini ve tepkilerini anlamak amacıyla araştırmacı tarafından bir İhtiyaç Tarama Anketi geliştirilmiştir. Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin bir sıkıntıları ya da problemleri ile ilgili yardım almak istediklerinde genellikle ilk önce kimden yardım almayı tercih ettiklerini, onlara sunulan sekiz kişiden (aile, aynı cins arkadaş, karşı cins arkadaş, tanıdık, akraba, akademik danışman, yardım etme konusunda eğitim almış yaşıt-akran danışman, psikolojik danışman-psikolog-psikiyatrist olan bir uzman) oluşan bir listeden sıralayarak seçmeleri istenmiştir.

İkinci bölümde öğrencilerden onlara sunulan 13 yardım biçiminden (öğüt verme, çözüm bulma, öneri getirme, avutma, rahatlatma, farklı seçenekleri gösterme, yorum yapma ve analiz etme, güven verme-paylaşma ve destekleme, kendi yaşamından örnek verme, başkalarının yaşadıklarından örnek verme, aktif olarak dinleme, yargılamadan anlamaya çalışma, birlikte seçenek arama) her birini ne derecede tercih edeceklerini "Hiç tercih etmem (1)" ile "Çok tercih ederim (5)" arasında değişen bir 5'li Likert tipi derecelendirme ölçeği üzerinde işaretlemeleri istenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise önce öğrencilere akran danışmanlığı programı ile ilgili kısa bir açıklama sunulmuş, sonra öğrencilerin programa yönelik tepkilerini anlamak için programın yararına olan inançlarını, programa ne derece başvurmak isteyeceklerini ve programdan yardım alsalar hangi konu alanlarında (akademik, kişisel, mesleki, kişilerarası ilişkiler) yardım almayı isteyeceklerini 5'li Likert tipi derecelendirme ölçeği üzerinde işaretlemeleri istenmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın ihtiyaç taraması anketinden toplanan verileri Friedman ANOVA, faktör analizi ve betimsel istatistik yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin sıkıntıları ya da problemleriyle ilgili olarak yardım alabilecekleri kişilere ilişkin tercih sıralaması ortalamaları Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü gibi öğrencilerin tercih sıralaması ortalamaları, en yüksekten başlayarak; aynı cinsten arkadaş, aile, karşı cinsten arkadaş, tanıdık, akran danışman, uzman, akraba ve akademik danışmandır. Friedman ANOVA testi sonuçları sıralamalar arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur ($\chi^2 [8, N = 316] = 779.22, p = .000$). Tercih sıralamaları arasında ortaya çıkan anlamlı farkın kaynağını test etmek amacıyla eşleştirmeli karşılaştırmalar için Wilcoxon testi kullanılmıştır. Tablo 3'de görüldüğü gibi sonuçlar sekiz kişinin eşleştirmeli

ortalama sıralamaları arasında, tanıdık ve uzman ($z = -.907$, $p > .05$); akraba ile akademik danışman, akran danışman ve uzman (sırayla, $z = -.963$; $z = -1.815$ ve $z = -1.694$ $p > .05$); uzman ve akran danışman ($z = -.413$, $p > .05$) haricinde anlamlı farklılık olduğunu ve bu farklılıkların $z = -2.075$ ile $z = -14.245$ ($p < .01$) arasında değiştiğini göstermiştir.

Tablo 2. Yardım Alınabilecek Kişilere İlişkin Tercih Sıralaması Ortalamaları

Yardım Alabilecek Kişiler	Ortalama Sırası	Sıralama
Aile	2.84	2
Aynı cinsten arkadaş	2.33	1
Karşı cinsten arkadaş	4.73	3
Tanıdık	5.28	4
Akraba	5.91	7
Akademik danışman	6.02	8
Akran danışman	5.58	5
Uzman (Psikolojik danışman, psikolog, psikiyatrist)	5.60	6

* Küçük sıralama numarası yüksek düzeyde tercihi göstermektedir.

Tablo 3. Tercih Sıralamalarının Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları

	Aile	A.C. arkadaş	K.C. arkadaş	Tanıdık	Akraba	Akademik D.	Akran D.	Uzman
Aile	-	-3.269**	-8.974**	-	-	-12.919**	-	-
				11.403**	13.504*		12.027**	11.335*
A.C. arkadaş	-	-	-12.586**	-	-	-13.481**	-	-
				13.683**	14.245*		13.414**	12.169*
K.C. arkadaş	-	-	-	-3.239**	-6.170**	-7.008**	-4.941**	-4.100**
Tanıdık	-	-	-	-	-4.051**	-4.347**	-2.075*	-.907
Akraba	-	-	-	-	-	-.963	-1.815	-1.694
Akademik D.	-	-	-	-	-	-	-3.332**	-3.121**
Akran D.	-	-	-	-	-	-	-	-.413
Uzman	-	-	-	-	-	-	-	-

** $p < .01$, * $p < .05$

Öğrencilerin yardım biçimlerine ilişkin soruya verdikleri yanıtların ortalama ve standart sapmaları Tablo 4'te gösterilmiştir. Sonuçlar 13 yardım biçiminden, farklı alternatifleri gösterme, güven verme, paylaşma ve destek olma, birlikte seçenekleri arama, öneri verme, aktif dinleme, yargılamadan anlamaya çalışma, rahatlatma, çözüm bulma, yorumlama ve analiz etme

yardım biçimlerinin dağılımlarının “çok tercih ederim” seçeneğine doğru toplandığını göstermektedir. Kendinden ve diğerlerinin yaşamından örnekler verme ise “çok tercih ederim” ve “hiç tercih etmem” seçeneklerinde toplanmaktadır. Ancak avutma ve öğüt verme yardım biçimleri “hiç tercih etmem” seçeneğine doğru bir eğilimi işaret etmektedir.

Tablo 4. Yardım Biçimlerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

Yardım Biçimleri	X	SS
1. Öğüt verme	2.05	1.1
2. Çözüm bulma	3.86	1.1
3. Öneri getirme	4.33	0.9
4. Avutma	1.76	1.1
5. Rahatlatma	4.02	1.1
6. Konuyla ilgili farklı seçenekleri gösterme	4.59	0.6
7. Konuyla ilgili yorum yapma ve analiz etme	3.98	1.1
8. Güven verme, paylaşma ve destekleme	4.52	0.8
9. Kendinden örnek verme	3.36	1.2
10. Başkalarının yaşadıklarından örnek verme	3.23	1.3
11. Aktif olarak dinleme	4.32	0.9
12. Yargılamadan anlamaya çalışma	4.31	1.1
13. Birlikte seçenek arama	4.50	0.8

Bu aşamada ayrıca yardım biçimlerinin faktör yapısını incelemek amacıyla Temel Bileşenler Faktör Çözümlemesi kullanılmıştır. İlk faktör analizinde faktör sayısına herhangi bir sınırlama getirilmeden elde edilen özdeğerler incelenmiş ve eigen değeri 1'in üzerinde olan dört faktör ortaya çıkmıştır. Bu dört faktör varyansın % 55.79'unu açıklamaktadır. Bu analiz sonucunda ortaya çıkan birinci faktörün toplam varyansın % 26.14'ünü, ikinci faktörün % 11.82'sini, üçüncü faktörün % 9.45'ini ve dördüncü faktörün ise % 8.38'ini açıkladığı gözlenmiştir. Temel bileşenler faktör çözümlemesi sonucunda elde edilen faktör yükleri, ortaklıkları Tablo 5'de verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi ilk faktör yargılamadan anlama; güven verme, paylaşma ve destek olma; birlikte seçenekleri arama, aktif dinleme; rahatlatma olmak üzere beş yardım etme biçimini içermektedir. İkinci faktör öneri verme; yorumlama ve analiz etme; çözüm bulma; farklı alternatifleri gösterme olmak üzere dört yardım biçiminden oluşmaktadır. Üçüncü faktör kendinden ve diğerlerinin yaşamından örnekler verme olmak üzere iki yardım biçimini, dördüncü faktör ise avutma ve öğüt verme olmak üzere yine iki yardım biçimini içermektedir. Her bir faktördeki yardım biçimlerinin yapısı göz önüne alındığında birinci faktör “yönlendirici olmayan (empatik tepkiler)” ikinci faktör ise “yönlendirici olan (araçsal tepkiler)” yardım biçimleri olarak adlandırılabilir. Üçüncü faktör

“Kendini açma” olarak, dördüncü faktör ise “iletişim engelleri” veya “yardımcı olmayan yardım biçimleri (non-helpful styles)” olarak adlandırılabilir.

Tablo 5. Yardım Biçimlerinin Faktör Yükleri ve Ortaklıkları

Yardım Biçimleri	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Ortaklıklar
Yargılamadan anlamaya çalışma	.736	.031	.138	-.092	.570
Güven verme, paylaşma ve destekleme	.679	.043	.015	.057	.466
Birlikte seçenek arama	.595	.324	.090	-.090	.476
Aktif olarak dinleme	.570	.153	.207	.020	.392
Rahatlatma	.546	.149	.011	.513	.583
Öneri getirme	.262	.725	.038	.020	.596
Konuyla ilgili yorum yapma ve analiz etme	.008	.650	.322	.030	.528
Çözüm bulma	.057	.602	-.130	.118	.396
Konuyla ilgili farklı seçenekleri gösterme	.404	.515	.243	-.070	.493
Başkalarının yaşadıklarından örnek verme	.153	.073	.858	.067	.770
Kendinden örnek verme	.186	.075	.848	.137	.778
Avutma	-.296	-.063	.076	.851	.735
Öğüt verme	.021	.291	.205	.509	.473

Üçüncü ve son bölümde öğrencilerin programın farklı yönlerine ilişkin tepkileri ile ilgili sorulara verdikleri yanıtların ortalama ve standart sapmaları Tablo 6’da gösterilmiştir. Sonuçlar öğrencilerin programın yararına ilişkin inançlarının “yardımcı olur” seçeneğine doğru ve programa ne derece başvurmak isteyeceklerinin ise “başvururum” seçeneğine doğru toplandığını göstermektedir. Bununla birlikte, sonuçlar öğrencilerin tercihlerinin programdan mesleki konular başta olmak üzere akademik, ve kişilerarası ilişkiler konularında “yardım almayı çok isterim” seçeneğine doğru toplandığını gösterirken, programdan kişisel konularda yardım almaya ilişkin tercihlerinin ise “yardım almayı hiç istemem” ile “yardım almayı çok isterim” arasında iki kutuplu bir dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 6. Programa Yönelik Tepkilerin Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Akran Danışmanlığı Programına İlişkin Tepkiler	X	SS
Yararına ilişkin inançları	3.51	0.9
Ne derece başvurmak isteyecekleri	3.31	0.8
Hangi konularda yardım almak isteyecekleri		
Akademik konular	3.73	1.1
Kişisel konular	3.01	1.3
Mesleki konular	4.11	1.0
Kişilerarası ilişkiler ile ilgili konular	3.47	1.3

Genel olarak değerlendirildiğinde bulgular, öğrencilerin yardım alabilecekleri kişiler arasında akran danışmanını seçtiklerini; hem yönlendirici olmayan (empatik tepkiler) hem de yönlendirici olan yardım biçimlerini (araçsal tepkiler) tercih ettiklerini; programın yararına inandıklarını; programa başvurma eğilimi gösterdiklerini ve programın onların mesleki, akademik ve kişilerarası ilişkiler konusundaki sorunlarına odaklanmasını istediklerini göstermiştir.

TARTIŞMA

Çalışmada ihtiyaç taraması anketinin birinci bölümünden elde edilen bulgular, öğrencilerin yardım almak isteyecekleri kişilerle ilgili tercihlerinin ilişkinin yakınlık derecesine bağlı olarak iki kategori altında toplandığını göstermektedir. Bir başka deyişle, sonuçlar, öğrencilerin yardım almak istediklerinde onlara sosyal ve psikolojik olarak en uygun ve en hazır olan kişilerle konuşmayı tercih ettiklerine işaret etmektedir. Bu bulgu, akranlar arasındaki doğal bağı vurgulayan gelişimsel psikoloji ve akran danışmanlığı literatürü ile desteklenmektedir. Gelişimsel psikoloji literatüründe vurgulandığı gibi gençler problemleri ile ilgili konuşmak istediklerinde yetişkenlerden önce arkadaşlarına gitmektedir (Santrock, 1996; Santrock, 1997; Zanden, 1997). Akran danışmanlığı literatürü de gençlerin problemlerini aileleri, öğretmenleri ve uzmanlardan önce akranlarına açtıklarını, yardım için bir akrana ulaşmanın onlar için daha kolay olduğunu ve bunun sonucunda da akran danışmanların yardım almak için fiziksel ve duygusal olarak daha yakın ve ulaşılması kolay olarak algılandıklarını vurgulamaktadır (Carl, 1981 akt. Rosenroll ve Dey, 1990; Myrick ve Folk, 1999). Bununla birlikte, bu araştırmada öğrenciler akran danışmanını profesyonel bir yardım uzmanından (psikolojik danışman,

psikolog, psikiyatrist) hemen önce beşinci sırada tercih etmiştir. Sonuçlar, akran danışman ve uzman arasında anlamlı bir fark ortaya koymamıştır. Öğrencilerin akran danışmanlığı ile ilgili olarak ön bilgi ve deneyimleri olmamasına rağmen akran danışmanını daha öncelikli tercih etmesinde “akran” kelimesinin ilgilerini çektiği düşünülebilir. Akran danışman ve uzman arasında anlamlı bir farkın bulunmaması da öğrencilerin her ikisini de aynı tür bir yardım kaynağı olarak ve daha profesyonel bir yardım biçimi gibi algıladıkları şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte, akran danışman ve uzman arasındaki tercih benzerliği literatürde de vurgulandığı gibi akran danışmanların uzmanlar ve öğrenciler arasında bir köprü rolü üstlenebileceğinin işareti olarak kabul edilebilir (Edelstein ve Gonyer, 1993; Rockwell ve Dustin, 1979). Bu sonuçlara bağlı olarak, öğrencilerin ihtiyaç duyduklarında akran danışmanlardan yardım isteyebilecekleri ve akran danışmanlığı programının öğrenciler için yardım alabilecekleri önemli bir kaynak olabileceği söylenebilir.

İkinci bölümde elde edilen sonuçlar, öğrencilerin 13 yardım biçimi arasından farklı alternatifleri gösterme; güven verme, paylaşma ve destek olma; birlikte seçenekleri arama; öneri verme; aktif dinleme; yargılamadan anlamaya çalışma; rahatlatma; çözüm bulma; yorumlama ve analiz etme yardım biçimlerini çok tercih ettiklerini, avutma ve öğüt verme yardım biçimlerini ise hiç tercih etmediklerini göstermiştir. Kendinden ve diğerlerinin yaşamından örnekler verme yardım biçimleri içinse öğrenciler hem tercih etme hem de tercih etmeme yönünde eğilim göstermiştir. Bununla birlikte yapılan faktör analizi sonucunda ortaya çıkan dört faktörün yapısı göz önüne alındığında, yargılamadan anlama; güven verme, paylaşma ve destekleme; birlikte seçenekleri arama, aktif dinleme ve rahatlatma olmak üzere beş yardım etme biçiminden oluşan birinci faktörün “yönlendirici olmayan (empatik tepkiler)” yardım biçimini temsil ettiği söylenebilir. Öneri verme; yorumlama ve analiz etme; çözüm bulma; farklı alternatifleri gösterme olmak üzere dört yardım biçiminden oluşan ikinci faktörün ise “yönlendirici olan (araçsal tepkiler)” yardım biçimini temsil ettiği söylenebilir. Kendinden ve diğerlerinin yaşamından örnekler vermeyi içeren üçüncü faktörün “kendini açma” yardım biçimini, avutma ile öğüt verme olmak üzere yine iki yardım biçimini içeren dördüncü faktörün ise “iletişim engelleri”ni kapsadığı söylenebilir.

Genel olarak bakıldığında sonuçlar, literatürle paralel olarak öğrencilerin hem yönlendirici olmayan empatik tepkileri hem de yönlendirici olan araçsal tepkileri çok tercih ettiklerine işaret etmektedir (Morey, Miller, Fulton, Rosen ve Daly, 1989; Morey, Miller, Rosen ve Fulton, 1993). Bu sonuçların akran danışmanların eğitim programının nasıl yapılandırılması gerektiğine ışık tuttuğu söylenebilir. Bu bağlamda ilk olarak sonuçlar, eğitim programı ile akran danışman adaylarının, empatik tepkileri göstermelerini sağlayacak,

akranlarının hem kendileri tarafından dinlenildiğini hem de anlaşıldığını göstermelerine aracı olacak temel yardım becerilerini kazanmalarının (örneğin dikkati verme, soru sorma, içerik ve duygu yansıtma) önemine işaret etmektedir. İkinci olarak sonuçlar, eğitim programı ile akran danışman adaylarına, araçsal tepkileri göstermelerini sağlayacak, akranlarının yaşadıkları sorunları çözmeleri için farklı seçenekleri onlara göstermelerine ya da birlikte farklı seçenekleri aramalarına aracı olacak problem çözme ve karar verme becerilerini kazandırmanın da önemine işaret etmektedir. Ayrıca bu sonuçlar ışığında, akran danışmanların akranlarına yardımcı olma sürecinde ileri düzey bir yardım becerisi olan “kendini açmayı” nasıl etkili bir şekilde kullanabileceklerinin öğretilmesi de önemli görülmektedir. Son olarak, eğitim programı kapsamında akran danışmanların yardım etmenin akranlarını avutmak ya da onlara öğüt vermek olmadığını öğrenmeleri de oldukça büyük önem arz etmektedir.

Diğer yandan, yardım biçimlerine yönelik tercihlerin belirlenmesi için kullanılan anketin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve faktör yapılarının yardım biçimlerine ilişkin literatürle paralellik gösterdiği görülmektedir (örn. Johnson, 2006). Bununla birlikte kullanılan anket, akran danışmanlığı literatüründe bu konuda kullanılan ölçeklerle benzerlik de göstermektedir. Empati, problemi tanımlama ve çözme, öğrenciyle görüşme için hazır olma olmak üzere üç boyuttan oluşan Akran Danışmanlığı Yardım Biçimleri Anketi (Morey ve Miller, 1988, akt. Morey, Miller, Rosen ve Fulton, 1993) ile anlama, soru sorma, yorumlama, destekleme ve değerlendirme gibi beş alt boyuttan oluşan Yardım İlişkisi Envanteri (Jones ve Pfeiffer, 1973, akt. Martin, 1998) buna örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar ile bahsedilen ölçekler arasındaki benzerlik gözönüne alındığında “Yardım Biçimleri” anketinin yapılacak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ile Türk üniversite öğrencilerinin yardım biçimi tercihlerini ölçmek için yararlı bir ölçek olacağı söylenebilir.

Üçüncü ve son bölümde, öğrencilerin akran danışmanlığı programına ilişkin tepkileri değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar, öğrencilerin programın yararına inandıklarını ve programa başvurmak isteyeceklerini göstermiştir. Bununla birlikte sonuçlar, öğrencilerin programın onların mesleki, akademik ve kişilerarası ilişkiler konularındaki sorunlarına odaklanmasını istediklerini ancak kişisel konulardaki sorunlarına odaklanmasını pek istemediklerini göstermiştir. Bu durum kişisel konuların daha ciddi ve ancak bir profesyonelle konuşulması gereken konular olarak görülmesinden kaynaklanabilir. Bununla birlikte, bu sonuç akran danışmanlığının amacına bağlı olarak, akran danışmanların tüm bu konular kapsamında uzman yardımı gerektiren

durumlar karşısında akranları ile görüşme yapmamalarının ve akranlarını bir uzmana yönlendirmeleri konusunda eğitilmelerinin önemine işaret etmektedir.

Genel olarak, öğrencilerin akran danışmanlığı programı ile ilgili olumlu tepkileri olduğunu gösteren ihtiyaç taraması çalışmasının sonuçları öğrencilere yönelik bir akran danışmanlığı programı geliştirilmesini desteklemiştir. Bu aşamadan elde edilen sonuçlar, akran danışmanlığı programının gerekçesinin ve amaçlarının oluşturulmasına temel oluşturmuştur. Akran danışmanlığı eğitim programı ve akran danışmanlığı hizmetleri de bu temel esas alınarak yapılandırılmıştır.

Sonuç olarak, ihtiyaç taraması çalışması Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi öğrencilerinin akran danışmanlığı programına ilişkin ihtiyaçları konusunda değerli bilgiler sağlamıştır. Bu aşamadan elde edilen sonuçların üniversitelerin psikolojik danışma ve rehberlik merkezlerinde akran danışmanlığı programı yürütmek isteyen uzmanlara önemli bilgiler sağlayacağına inanılmaktadır. Ancak bu gibi programları yürütmek isteyen uzmanların kendi çalışma yerlerinde ilk önce böyle bir ihtiyaç çalışması yapmaları ve bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda program geliştirmeleri bir önkoşul olarak görülmektedir. Bu tarz bir çalışma yapılırken bu çalışmada kullanılan tekniklerin yanı sıra "görüşme" ve "odak grup" gibi farklı teknikler de kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Aladağ, M. (2005). Bir akran danışmanlığı programı geliştirme ve etkililiğini inceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Black, D. R., Tobler, N. S., ve Sciacca, J. P. (1998). Peer helping / involvement: An efficacious way to meet the challenge of reducing alcohol, tobacco, and other drug use among youth. *Journal of School Health*, 68 (3), 87-94. 15 Temmuz 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- Brammer, L. M., ve MacDonald, G. (1999). *The helping relationship: Process and skills*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bratter, B., ve Freeman, E. (1990). The maturing of peer counseling. *Generations*, 14 (1), 49-53. 15 Ekim 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- Carkhuff, R. R., Pierce, R. M., & Cannon, J. R. (1980). *The art of helping IV*. Massachusetts: Human Resource Development Press, Inc.
- Downe, A. G., Altman, H. A., ve Nysetvold, I. (1986). Peer counseling: More on an emerging strategy. *The School Counselor*, 355-364.
- Edelstein, M. E., & Gonyer, P. (1993). Planning for the future of peer education. *Journal of American College Health*, 41, 255-257.
- Fennell, R. (1993). A review of evaluations of peer education programs. *Journal of American College Health*, 41, 251-253.

- Foster-Harrison, E. S. (1995). Peer helping in the elementary and middle grades: A developmental perspective. *Elementary School Guidance & Counseling*, 30 (2), 94-105. 10 Aralık 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- Johnson, D. W. (2006). *Reaching out: Interpersonal effectiveness and self-actualization*. (9th Ed.). New Boston: Pearson Education Inc.
- Lewis, M. W., ve Lewis, A. C. (1996). Peer helping programs: Helper role, supervisor training, and suicidal behavior. *Journal of Counseling and Development*, 74 (3), 307-314. 10 Aralık 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- Martin, A. A. (1998). *The effectiveness of Christian Adolescent Peer Counselor Training: A controlled study*. Unpublished doctoral dissertation. 10 Temmuz 2002'de Proquest veritabanından elde edildi.
- Morey, R. E., Miller, C. D., Rosen, L. A., ve Fulton, R. (1993). High school peer counseling: The relationship between student satisfaction and peer counselors' style of helping. *The School Counselor*, 40 (4), 293-300.
- Morey, R. E., Miller, C. D., Fulton, R., Rosen, L. A., & Daly, J. L. (1989). Peer counseling: Students served, problems discussed, overall satisfaction, and perceived helpfulness. *The School Counselor*, 37, 137-143.
- Myrick, R. D., ve Folk, B. E. (1999). *The power of peervention: A manual for the trainers of peer facilitators*. Minneapolis: Educational Media Corporation.
- Myrick, R. D., Highland, W. H., ve Sabella, R. A. (1995). Peer helpers and perceived effectiveness. *Elementary School Guidance & Counseling*, 29 (4), 278-290. 15 Ekim 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- National Association of Peer Programs (2002). *Programmatic standards*. 15 Aralık 2003'de <http://www.peerhelping.org>'dan elde edildi.
- Peer Resources (b.t.). *Peer helping brochure and national standards*. 15 Ekim 2002'de <http://www.mentors.ca/broch.html>'den elde edildi.
- Rasain, M., ve Williams, D. I. (1999). Peer counselling in Saudi Arabia. *Journal of Adolescence*, 22, 493-502. 10 Temmuz 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- Rockwell, L. K., ve Dustin, R. (1979). Building a model for training peer counselors. *The School Counselor*, 311-316.
- Rosenroll, D. A., ve Dey, C. (1990). A centralized approach to training peer counselors: 3 years of progress. *The School Counselor*, 37, 304-312.
- Santrock, J. W. (1996). *Adolescence*. (6th ed.). Madison: Brown & Benchmark Publishers.
- Santrock, J. W. (1997). *Lipe-span development*. (6th ed.). Madison: Brown & Benchmark Publishers.
- Sawyer, R. G., ve Pinciaro, P. (1997). How peer education cahnged peer sexuality educator's self-esteem, personal development, and sexual behavior. *Journal of American College Health*, 45 (5), 211-218. 15 Temmuz 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- Sprinthall, N. A., ve Hall, J. S. (1992). Peer counseling for middle school students experiencing family divorce: A deliberate psychological education model. *Elementary School Guidance & Counseling*, 26, 279-295. 22 Temmuz 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.

- Steinbauer, L. (1998). The effects of a high school peer counselor training program on the self-appraisal skills and the interpersonal skills of the trained peer leader. Unpublished doctoral dissertation, The State University of New Jersey, New Brunswick. 10 Temmuz 2002'de Proquest veritabanından elde edildi.
- Tindall, J. A. (1995). Peer programs: An indepth look at peer helping: Planning, implementation, and administration. Bristol, PA: Accelerated Development.
- Turner, G. (1999). Peer support and young people's health. *Journal of Adolescence*, 22, 567-572. 15 Temmuz 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- Varenhorst, B. B. (2002). Past promises, current status, and future directions. *The Peer Facilitator Quarterly*, 18 (2), 1-4. 20 Ocak 2004'de <http://www.peerhelping.org>'dan elde edildi.
- Wassef, A., ve Mason, G. (1996). In search of effective programs to address students' emotional distress and behavioral problems part III: Student assessment of school-based support groups. *Adolescence*, 31 (121), 1-17. 15 Temmuz 2002'de EBSCOhost veritabanından elde edildi.
- Zanden, J. W. (1997). *Human development*. (6th ed.). New York: McGraw-Hill Companies, Inc.

YAZAR NOTLARI

1. Bu makale ilk yazarın, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalında hazırlamış olduğu "Bir Akran Danışmanlığı Programı Geliştirme ve Etkililiğini İnceleme" başlıklı doktora tezinin bir bölümünden özetlenmiştir.